

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Žurnalistikos studijų programos studentė

Liepa Svirskaite

„Misija Sibiras“ išliekamoji vertė: projektas, sukūręs bendruomenę Lietuvoje

Kūrybinis projektas

Vadovė lekt. Erika Fuks

Vilnius, 2023

TURINYS

APRAŠAS	3
Anotacija	3
Įvadas	4
KŪRYBINIS PROJEKTAS	6
„Misija Sibiras“ projekto vadovas: „Žmonės iš ten grįždavo apsivertusiomis smegenimis“	6
2011 metų ekspedicijos dalyvė Aurelija: „Ekspedicijos dalyviai yra šių dienų šviesuliai“	9
2012 metų ekspedicijos dalyvis Kęstutis: tapome kaip šeima	12
2013 metų ekspedicijos dalyvė Neringa: apie padovanotą apyranę ir „sibirekus“	16
2014 metų ekspedicijos dalyvis Giedrius: apie užmirštą pasaulio kraštą	20
2015 metų ekspedicijos dalyvė Julija – apie net ir dabar gausėjančias projekto dalyvių gretas....	23
2016 metų ekspedicijos dalyvis Arnas: projekte surado net liudininkę savo vestuvėms	27
2017 metų ekspedicijos dalyvė Kristina: apie lipimą į kapo duobę ir bendruomenę kaip šeimą ..	31
2018 metų ekspedicijos dalyvis Lukas: apie trijų stalo kojų sistemą ir rastas kaukoles.....	35
2019 metų ekspedicijos dalyvė Audra: „Labiausiai suartino vakarai prie laužo“	39

APRAŠAS

Anotacija

Šiame darbe bus siekiama supažindinti visuomenę su „Misija Sibiras“ projektu ir jo palikimu. Darbe pasirinkti du žurnalistiniai žanrai – interviu ir straipsniai – padėjo perteikti dalyvių emocijas, mintis ir teorinę informaciją, kuri leido susipažinti su projekto struktūra.

Išvadas

„Misija Sibiras“ – tai Lietuvos jaunimo projektas, subūręs gausias jaunų žmonių gretas, kuris truko keturiolika metų. Jis startavo 2006-aisiais, o paskutinioji ekspedicija įvyko 2019-aisiais. Jo tikslas buvo pagerbti ištremtų į Sibirą ir kitas vietas lietuvių atminimą tvarkant tautiečių kapus, kurie neretai būdavo apleisti, neprižiūrimi, o kartais sunkiai beatpažįstami.

Projektu buvo norima parodyti, kad Lietuvos jaunimui rūpi protėvių istorija ir jie vertina laisvą Lietuvą, galimybę gyventi nevaržomai ir šviesiai. Dėl to atsirado „Misija Sibiras“ iniciatyva, kuri buvo sukurta jaunimui patrauklia forma, leidžianti pažinti dar visai neseną istoriją, trėmimus iš arčiau, susipažinti su tremtiniais ir pamatyti, kokiomis sąlygomis jie gyveno.

Tad kūrybinio darbo tema yra itin svarbi, o ypač šių dienų kontekste. Vykstant Rusijos karui prieš Ukrainą lietuviams buvo priminta, kad dar visai neseniai patys buvome okupuoti agresyvios valstybės. Tad istorinė atmintis šiuo laiku dar gyvesnė nei įprastai, o ištremtų lietuvių istorijos įgavo naują reikšmę.

Tad šio kūrybinio darbo tikslas buvo parodyti, kokią reikšmę dalyviams turėjo „Misija Sibiras“ projektas, kaip jis juos paveikė ir kokios naudos atnešė.

O štai kūrybinio darbo uždaviniai buvo keli:

1. Atskleisti ekspedicijos dalyvių patirtis, jų jautriausius momentus vykdomose misijose;
2. Parodyti, kaip ekspedicijų dalyviams sekėsi sutarti tarpusavyje, koks ryšys tarp jų užsimezgė ir kaip vyksta bendravimas dabar, kuomet projektas jau yra pasibaigęs.

Kūrybinį darbą sudaro vienas straipsnis ir devyni interviu, kurie vyko klausimas-atsakymas principu.

Kūrybinis darbas buvo atliktas per lapkričio–pirmosios gruodžio pusės laikotarpį. Jis reikalavo susirasti devynių ekspedicijų pašnekovus, analizuoti kiekvienų metų vykimo kryptį, skaityti dalyvių dienoraščius.

Tad iš pradžių buvo rastas internetinis „Misija Sibiras“ puslapis (<https://misijasibiras.lt/apie/>), kuriame buvo galima pamatyti kiekvienų metų ekspedicijos aprašymą, dalyvių sąrašą bei sukeltus dalyvių dienoraščius.

Vos atradus puslapį nieko nelaukiant buvo susidarytas sąrašas dalyvių, kuriems bus rašoma. Darbo metu buvo stengiamasi, kad apklaustų žmonių lyčių pasiskirstymas būtų tolygus: vienų metu apklausama moteris, kitų – vyras ir t.t..

Visi dalyviai buvo rasti per socialinį tinklą „Facebook“, kuriame kiekvienam iš jų buvo parašyta tokia žinutė:

Labas vakaras,

Esu VU žurnalistikos ketvirtakursė. Šiuo metu studijoms darau kūrybinį projektą tema: „Misija Sibiras išliekamoji vertė: projektas, sukūręs bendruomenę Lietuvoje“. Tyrinėdama 2011 (metai būdavo parenkami pagal vykimo laiką) ekspediciją dalyvių sąraše pamačiau jus.

Būtų labai smagu pasikalbėti apie jūsų kelionę, emocijas ir ką dabar jums reiškia ši bendruomenė.

Jeigu sutiktumėte, būtų smagu. Siūlau apie tai pagalvoti ir lauksiu jūsų atsakymo.

Linkėjimai,

Liepa

Po žinutės išsiuntimo sulaukus teigiamo atsakymo būdavo pradedamas derinti pašnekovui patogus pokalbio laikas.

Tuomet iki pokalbio reikdavo pasiruošti klausimus, kurie turėdavo įtraukti tiek dalyvių patirtis, tiek bendruomenės reikšmę. Tam būdavo skaitomi ekspedicijų aprašymai, nagrinėjami praktikos dalyvių dienoraščiai.

Vėliau, įvykus pokalbiui, kiekvienas iš įrašų būdavo transkribuojamas ir redaguojamas.

KŪRYBINIS PROJEKTAS

„Misija Sibiras“ projekto vadovas: „Žmonės iš ten grįždavo apsivertusiomis smegenimis“

„Misija Sibiras“ – prieš 17 metų prasidėjęs projektas, kuris išgarsėjo savo pilietinėmis ir patriotinėmis iniciatyvomis. Kasmet tvarkyti tremčių vietose palaidotų lietuvių į ekspedicijas vykdavo atrinktas jaunimas. Šiuo metu projektas nebevyksta jau ketverius metus, tačiau „Misija Sibiras“ bendruomenė gyvuoja. Apie projektą ir sukurtą bendruomenę papasakojo ilgametis projekto vadovas Arnas Marcinkus.

Pokalbio metu projekto vadovas atskleidė, kaip kilo mintis sukurti „Misija Sibiras“ ir kuo ypatinga jų bendruomenė.

Buvo gautas reikšmingas skambutis

Pradėjus pokalbį apie „Misija Sibiras“ A. Marcinkus pasidalijo, kad mintis sukurti projektą atsirado neatsitiktinai. Jos atsiradimui pradžią davė tuometinis JAV ambasadorius Vygaudas Ušackas.

„Idėjos istorija labai komplikuota. 2005 metais buvo studentų mitingas, kuomet jauni žmonės į Seimo langus mėtė tualetinį popierių. Jie reikalavo sau kažkokių mistinių teisių. Ir tuometinis JAV ambasadorius Vygaudas Ušackas telefonu paskambino tuometiniam Vilniaus universiteto studentų atstovybės vadovui Dariui Skusevičiui. Paskambinęs pasakė: „Klausyk, Dariu, man atrodo, kad ne taip viskas turėtų būti. Pirmiausia, studentai turėtų paklausti, ką jie patys gali duoti valstybei, o ne ką valstybė gali duoti studentams“, – pasakojo A. Marcinkus.

Šis skambutis privertė A. Marcinką ir jo kolegą D. Skusevičių susimąstyti. Jie pradėjo galvoti, kokiais būdais jaunimas galėtų parodyti savo meilę, atsidavimą tėvynei ir pagarbą istorijai. Jie suprato, kad vyresniųjų ir jaunimo patriotiškumo ir pilietiškumo išraiškos būdai labai skiriasi.

„Kiekvienas jaunas žmogus žino savo istoriją, myli ją, supranta, bet dabar mums nebeaktualu eiti į vėliavos pakėlimo ceremonijas ar kažkokių viešus minėjimus. O vyresnioji karta tą vertina. Tad galvojome, kaip čia padaryti, kad jaunimas galėtų rasti savo išraiškos formą ir parodyti visuomenei, kad ji klysta neigiamai, stereotipiškai vertindama jaunimą“, – pasakojo A. Marcinkus.

Sukūrė unikalų projektą

Anot projekto vadovo, „Misija Sibiras“ ištakos buvo būtent iš noro parodyti, kad jaunimui tereikia naujos formos parodyti savo šiltus jausmus tėvynei ir istorijai. Tačiau vien idėjos tam nepakako, laukė ilgas kelias norint paversti mintį realiai veikiančiu projektu.

„Po ilgų pokalbių ir derybų tarpusavyje ir su vyresne karta, <...> ieškojome būdų, kaip vykti į Sibirą ir neužmiršti lietuvių, susitikti su jais, kalbėtis, parvežti jų patirtį. Taip pat norėjome po projekto važinėti po mokyklas ir sakyti, kad štai, žiūrėkite, aš savo *šikną* pakėliau nuo sofos, aš kažką padariau vardan Lietuvos ir mūsų visų, o jūs galite padaryti tą patį“, – savo siekiais dalijosi vadovas.

Neilgai trukus iš projekto apimties atsirado ne tik ekspedicija ir mokyklų lankymas, bet ir įvairiausių parodų, dokumentinių filmų kūrimas. A. Marcinkus pridėjo, kad, jo nuomone, buvo labai svarbu visuomenei parodyti, ką pamatė, išgirdo projekte, kaip atrodė kapai, kaip skyrėsi namai tarp lietuvių ir vietinių.

Dalyviai grįždavo pasikeitę

Nors „Misija Sibiras“ ekspedicijos trukdavo apytikriai po dvi savaites, tačiau jos spėdavo įsirežti dalyvių atmintyse. A. Marcinkus papasakojo, kad dalyviai grįždavo pasikeitę.

Jis kalbėjo, kad pamatę lietuvių už tūkstančių kilometrų dalyviai pradėdavo geriau suprasti išdarytus tautiečių likimus: „Mano supratimu, žmonės iš ten grįždavo apsivertusiomis smegenimis vien dėl to, nes jie pamatydavo užsikonservavusią dalelę Lietuvos už daug tūkstančių kilometrų“.

Taip nutikdavo, kai netgi praėjus daugiau nei 50-čiai metų nuo trėmimų, tautiečiai prašnekdavo lietuviškai. „Tai kai jie pradėdavo kalbėti sklandžia lietuvių kalba, kartais net dzūkuodami pradėti kalbėtis su ekspedicijos dalyviais, tai tikrai stovėdavo gniužulas gerklėje. Arba kai papasakodavo, ką jie prisimena iš Lietuvos, arba kad vis dar stengiasi puoselėti lietuviškas tradicijas“, – jautriais momentais dalijosi A. Marcinkus.

Nors atrodytų, kad ekspedicijos dalyviai būdavo visai nepažįstami su ištremtais lietuviais, tačiau susitikę jie iškart vieni kitus priimdavo kaip šeimos narius.

„Kai nuvažiuoji į Sibirą atsiranda tokia geografinė šeima. Ji rodo, kad lietuvis – tai savas. Kai eini pas juos [tremtinius], tai tave priima taip, kaip tavo senelė Lietuvoje, kur vos atėjus ji jau ima dėti tau varškės, uogienių, ko tik turi ant stalo. O svarbiausia, kad parodo savo šeimos albumus“, – šypsteli A. Marcinkus.

Vis dar bendrauja vieni su kitais

Nepaisant to, kad projektas nevyksta jau ketverius metus, tačiau suburta bendruomenė niekur nedingo. Projekto vadovas pasidalijo, kad net ir dabar sulaukia skambučių iš dalyvių bei rengia susitikimus.

„Neseniai man skambino viena iš buvusių „Misija Sibiras“ dalyvių, kaunietė. Paskambinusi pasakė, kad tikrai žino, kad Kaune yra buvusių projekto dalyvių, kurie šiuo metu yra medikai. Pasakiau, kad yra. Ji pasakė, kad jai reikia mediko konsultacijos ir paprašė manęs pasidalinti su ja telefono numeriu. Aš pasidalinau. Tad nepaisant to, kad ji nepažinojo to žmogaus asmeniškai, jai paskambinus užteko pasakyti, kad ji yra viena iš „Misija Sibiras“ dalyvių ir jai atsidaro visos durys“, – pavyzdžiu pasidalijo vadovas.

Įdomu tai, kad net ir nepažįstantys vienas kito skirtingų metų ekspedicijų dalyviai laiko vieni kitus savais. Apie šį išskirtinumą A. Marcinkus papasakojo, jog taip yra dėl to, nes susibūrė tam tikra bendruomenė.

„Į ją nėra praėjimo kontrolės ar bilieto, bet tas statusas atsiranda, jeigu dalyvavai projekte. Vyrauja absoliutus pasitikėjimas vieni kitais, atsiranda seseriškas ir broliškas ryšys“, – aiškina A. Marcinkus.

Tam, kad ryšys nenutruktų net ir pasibaigus projektui yra daromi visų ekspedicijų dalyvių susitikimai. Pagrindiniai yra išlikę du: kalėdinis ir vasarinis. Projekto vadovas pridūrė, kad kalėdinio susitikimo metu susirinkę dalyviai prisimena senus laikus, gurkšnoja gėrimus, fotografuojasi prie kalėdinės eglutės, o vasarą keliauja į kelių dienų žygį.

1 paveikslas. Arnas Marcinkus

Šaltinis: socialinio tinklo „Facebook“ asmeninis archyvas

2011 metų ekspedicijos dalyvė Aurelija: „Ekspedicijos dalyviai yra šių dienų šviesuliai“

Aurelija Trimonytė – neeilinė Zarasų miesto gyventoja. Moteris 2011 metais dalyvavo „Misija Sibiras“ projekte, kuriame nepabūgo nei fizinės ištvermės reikalaujančių išbandymų, nei meškų. Į Tomsko sritį vykusį Aurelija papasakojo apie savo kelionės ypatumus bei atskleidė, ko trūksta projekto bendruomenei, kad ji dalyvautų susitikimuose.

Kas jus paskatino vykti į misiją?

Aš tuo metu buvau Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos valdyboje (LiJOT). „Misija Sibiras“ buvo organizuojamas LiJOT, tad taip susidomėjau juo. Dar buvo įdomu dėl to, kad supratau, jog trėmimų tema ir Sibiras man yra tolimi, o pasigilinti į šią temą norėjau.

Besidomėdama „Misija Sibiras“ projektu atradau ir savo ištremtų giminaičių istorijų. Skyriau laiko pasikalbėti su jais, nuvykti į tremtinių namus. Tuomet trėmimų tema visai artima pasidarė, todėl išreiškiau norą važiuoti.

Kiekvienoje ekspedicijoje būdavo po koordinatorių iš LiJOT organizatorių pusės, tad 2011 metais ja tapau aš. Man teko pareiga atsiskaityti su viešbučiais, nupirkti maisto. Tai buvau tarsi toks ekspedicijos ūkinis personalas.

Kokius įspūdžius jums paliko aplankyti kvartalai, Bore ir Centralnaja?

Nepasakysiu pagal pavadinimus, bet atsimenu, kai vykome į kažkeliasdešimtą kvartalą, tai tuomet net nesupratau žodžio „kvartalas“ reikšmės. Pamenu, kad tuomet mums paaiškino, jog kvartalai yra miško plotai, kuriuose paleisdavo lietuvius ir sakydavo, kad štai jūs čia dabar gyvensit – statykitės namus ir darykit čia, ką norit. Skamba sukrečiančiai.

Dar pamenu, kai vaikščiojome po kvartalus, kurie buvo virtę visiškai taiga ir juose nebuvo nei ryšio, nei kelių, ir ten pamatėme namus, kurie buvo tvirtai pastatyti, daugiau nei pusę šimto metų stovintys, su labai kokybiškai padarytomis sienomis. Tuomet supratau, kad į ten buvo atvežti labai nagingi žmonės, nes po tiek metų po atviru dangumi stovintys pastatai ne visi taip kokybiškai išliktų...

Nors suvokti lietuvių kančią nėra linksma, visgi, tuo pačiu smagu, kad tokių dalykų nebėra, bet grįžti į tą laikotarpį ir suprasti, ką jie išgyveno, – palieka tą įspūdį. Ypač kai būni ten vietoje – vaikštai, gali viską paliesti ir matyti kapinaites, kur jie palaidoti.

Prabilote apie kapines. Kurios iš jų jums labiausiai įsiminė? Kuo?

Jų buvo labai įvairių. Bet turbūt labiausiai įspūdį palieka, kai vidury miško atrandi kapus. Į dalį iš tų vietų turėjome eiti pėsčiomis, nes ten keliai daug kur nebepravažiuojami. Tai už daugelio kilometrų nuo civilizacijos yra išlikusių kapų.

Pamatęs juos supranti, kad į tuos miškus buvo atvežti žmonės ir jie ten liko. Tai mes kapinaites aptvarkėme, kai kur pastatėme kryžius, kai kur iš pušų padarėme tvoreles. Tai buvo prasmingas laikas, kai turėjai ir darbo, ir tuo pačiu, bedirbdamas, turėjai laiko apmąstymams. Labai daug šviesių žmonių buvo išvežta ir, kai jie grįžo, tai namų nebeturėjo. O dauguma iš jų apskritai liko ten. Tad dalis mūsų genofondo buvo sunaikinta.

Ar sutikote kelionėje lietuvių? Kokie jie buvo?

Mes buvome pas vienus svečiuose. Jie labai svetingai mus priėmė. Pamenu, kad paliko teigiamų emocijų.

Bet nuvykus ten iš Lietuvos atrodo, kad grįžti penkiasdešimt metų atgal, kaip iš filmo. Labiausiai buvau nustebus, kai turėjome kaimo parduotuvėje pirkti produktus (aš buvau atsakinga už finansus) ir užėjus į ten pamačiau medinius skaitliukus. Nebuvo nei kasos apartų, nei čekių. Paskui grįžus klausiau, kaip atsiskaityti už išlaidas, tai man pasakė, kad ant lapelio viską surašyčiau.

Nesitikėjau, kad bus visai jau skaitliukais skaičiuojama. Lietuvoje net gūdesniame kaime nepamatysi tokių vaizdų.

Kokius įspūdžius paliko vietiniai gyventojai?

Žmonės paprasti. Panašu, kad jie ten gimę, užaugę, užsienio gyvenimo nematę ir negirdėję, žiūri savo kanalus ir jiems apie šviesų rytojų nėra per daug pasakojama. Tai jaunimas turbūt labiau domisi naujovėmis ir šiuolaikiniu pasauliu, bet tie vyresni žmonės, nuo senų senovės gyvenantys trobelėje, tikrai ne visiems rūpi naujovės. Jie gyvena ir gyvena sau ramiai.

Kaip apibūdintumėte savo komandą, su kuria keliavote į ekspediciją?

Komanda buvo labai mylinti Lietuvą, visi buvo itin patriotiški. Nežinau iš kur jie mokėjo visas partizanines dainas, nes bevažiuojant labai daug jų išmokau. Buvo labai smagu, išgirsdavome tiek daug istorijų prie laužo. Mačiau, kad jie vertina istoriją, prisimena ją. Ekspedicijos dalyviai yra šių dienų šviesuliai.

Aišku, buvo vienas kitas, kuriam buvo sunkiau. Pamenu, buvo viena mergina, kuri važiavo žurnalistiniais tikslais, rašyti publikacijų. Tai matėsi, kad ji nesitikėjo, kad bus tiek fizinio krūvio. Galbūt manė, kad mus ten autobusais vežios. Kai prasidėjo žygiai su kuprinėmis, tai fizinio pasiruošimo reikėjo. Bandomasis žygis nemažai ką atgrasė nuo ekspedicijos. Tada buvo patikrintas

žmonių fizinis pasirengimas. Reikėjo nueiti gal 40 kilometrų su kuprine ant pečių ir po to vyko vertinimas. Tai gal kai kurie iš mūsų ėjo tą žygį ir jiems buvo sudėtinga.

Buvo ir kitų merginų, kurioms fizinis krūvis kėlė ašaras, nes reikėjo kuprines nešti. Tai vietinių prašėme, kad kai kurias merginas paimtų pavėžėti, nes buvo labai sunku.

Kokie jausmai užplūdo grįžus namo?

Tada galvojau, kad, Dieve, kaip pas mus viskas gerai, kaip visi skundžiasi, kai nėra ko. Sunkiausia buvo suvokti apie mūsų genofondo stiprų naikinimą, nes buvo išvežti šviesiausi žmonės. Jų negausus grįžimas į Lietuvą privertė susimąstyti, kad galėjo Lietuva atrodyti visai kitaip, jei jų nebūtų ištrėmę. Toks suvokimas buvo liūdniausias.

Jei būtų galimybė, ar vyktumėte į pakartotinę ekspediciją?

Manau, kad vykčiau, bet norėčiau labiau pasiruošti, pasidomėti tos vietos istorija. Mielai perskaityčiau visą informaciją, aktyviau pasikalbėčiau su žmonėmis, kurie buvo į tą sritį ištrėmti.

Su jumis kalbėdama prisiminiau, kad tremtinių namuose kalbėjau su viena moterimi, Ona, kuri buvo iš Zarasų rajono ištrėmta į Tomsko sritį. Tai po ekspedicijos aš pas ją nuvažiavau, parvežiau lauktuvių iš Tomsko. Tad daugiau dėmesio skirčiau istorijai ir žmonėms, kurie dar gyvi.

Ar vis dar palaikote ryšius su bendruomenės nariais?

Su dalimi keliai natūraliai susiję. Taip pat esu „Misija Sibiras“ „Facebook“ grupėje ir matau, kad kartas nuo karto vyksta susibūrimai, pasikalbėjimai. Tačiau dalyvauti juose neteko. Jeigu susitikimai vyksta tam, kad pagertumėme arbatos, tai dar pagalvočiau apie tai, bet jeigu tai būtų susitikimas su programa, aiškiu turiniu, pristatymu, tuomet nuvykčiau.

1 paveikslas. Aurelija Trimonytė

Šaltinis: socialinio tinklo „Facebook“ asmeninis archyvas

2012 metų ekspedicijos dalyvis Kęstutis: tapome kaip šeima

Kęstutį Cemnolonskį į „Misija Sibiras“ projektą atvedė tėčio, buvusio politinio kalinio, istorijos ir profesinis gyvenimas. Žurnalistu dirbęs vyras pasakojo, kad 2012 metų ekspedicijoje, vykusioje Chakasijos Respublikoje, jis tapo kelionės raštininku. Nors nuo ekspedicijos prabėgo jau 15 metų, tačiau Kęstutis prisipažįsta, kad ekspediciją ir komandos draugus prisimena ir dabar.

Ar turėjote sąsajų su Sibiru iki dalyvaujant projekte?

Mano asmeninė sąsaja yra ta, kad mano tėtis yra buvęs politinis kalinys. Jis buvo nuteistas, išvežtas į Sibirą. Po Stalino mirties grįžo į Lietuvą. Tad jaunystėje ir vaikystėje girdėjau įvairių pasakojimų, jčiau visų istorijų dvasią. Tėtis aktyviai dalyvavo ir Sąjūdžio veikloje, tad visa tai buvo mano asmeninis impulsas ir motyvas vykti.

Šalia to, aš dirbau „Delfi“ portale ir vykdant šią misiją mano darbovietė buvo informaciniu projekto partneriu. Buvo išvystytas bendradarbiavimas, tad „Misija Sibiras“ kasmet imdavo po vieną žmogų iš redakcijos į ekspediciją.

Mes redakcijoje darydavome atrankas, kad vyktų žmogus, kuris tikrai motyvuotas ir turi asmeninių paskatų, dėl kurių jam rūpi ši misija. Projekte, iš esmės, aš atlikau raštininko funkciją.

Turėjau aprašyti visus įvykius, kuriuos pamatydavau ekspedicijoje. Tad keliavau aš, žurnalistas, ir dar operatorius-režisierius, kuris po misijos sukūrė filmą.

Kokios buvo pirmosios mintys atvykus į Chakasijos respubliką?

Pirmieji įspūdžiai, jeigu taip bendrai kalbant, tai buvo tokie, kad atvykome į vietą, kurioje laikas atsisuko penkiasdešimt metų atgal. Tai supratau pažvelgęs į miestus, kaimus, po kuriuos keliavome. Misija, į kurią vykau, buvo išskirtinė tuo, kad daug keliavome po patį regioną. Tad nukeliavome apie 1500 kilometrų. Buvome miškuose, taigose, miestuose. Viskas, kas pastatyta, kurta, visa struktūra likusi tokia pati, kokia buvo prieš 50 metų. Žodis „renovacija“ ten neegzistavo.

Ekspedicijos metu sutikote lietuvių. Kokie jie buvo?

Tie, su kuriais pasikalbėjome, tai daug jausmų sukėlė. Mes girdėjome istorijų, liudijimų, kai lietuviai, gavę teisę grįžti, parvažiavo į gimtinę, čia pabuvo ir suprato, kad jų gyvenimas jau yra perlaužtas ir sugrįžo atgal gyventi į Sibirą.

Susidarė įspūdis, kad žmogaus likimas yra perlauižiamas, bet žmogus susikuria savo namus, kad ir kokiomis sąlygomis begyventų. Aišku, didelis skirtumas tarp gyvenimo Lietuvoje ir Sibire, bet jie gyventi Lietuvoje jau nebegalėjo.

Dar supratau, kad lietuviai, kaip tauta, yra labai gerbiami. Jie atvykę atnešė ten tam tikras žinias, kultūrą, kaip maistą gaminti, kaip statyti namus. Jie užsitarnavo pagarbą. Neteko matyti nuskurdusio ar prasigėrusio lietuvio.

Kokie buvo jūsų lankytų kraštų vietiniai žmonės?

Iš vietinių sulaukėme klausimo, kada vėl atveš lietuvių, nes gyventojai ten jau penkiasdešimt metų jų laukė. Tad tokios kalbos jau prieš dešimt metų ėjo.

Dar iš vietinių žmonių kalbų pamenu, kad jie manė, jog lietuviai apskritai yra Vokietijos dalis ir vos ne vokiečiams parsidavę. Jie klausė, ar mes apskritai bekalbame lietuviškai. Tai visokių įspūdžių būta.

Dar vienas iš tokių įdomesnių prisiminimų buvo, kad nesvarbu, kiek žmonės turtingi ten bebūtų, bet neteko matyti sodybų, dvarų, vilų kur nors gamtoje. Visi buriasi į miestus. Niekas nenori kurtis atskirai, nes tuomet jų turtų niekas nematys. Tam yra netgi istorinis paaiškinimas, kad kai buvo panaikinta baudžiava, tai maždaug ties Lietuva caras leido valstiečiams atsiskirti ir išeiti, o į Rytus nuo Lietuvos, net ir panaikinus baudžiavą, visi valstiečiai liko prie dvaro. Tad yra toks mentalinis skirtumas, vietiniams Rusijoje nesinori individualumo.

Gal galėtumėte pasidalinti, kokias jautrias akimirkas ekspedicijoje išgyvenote?

Turbūt jautriausia akimirka buvo, kai suradome vieną jau pasenusį lietuvi. Jis sėdėjo savo kieme, nieko nesitikėjo, nieko nežinojo. Mes priėjome prie jo ir lietuviškai užkalbinome jį sakydami, kad ieškome čia tokio vieno lietuvio. Jis apsiverkė. Mes klausėme, kas nutiko. Jis papasakojo, kad keturiasdešimt metų nekalbėjo lietuviškai ir jo vienintelis noras prieš mirtį buvo su kuo nors pasikalbėti lietuviškai. Tada jis mums pridūrė, kad dabar jau gali ramiai numirti. Mes pabendravome su juo. Tai čia turbūt buvo pati jautriausia akimirka.

Kitas atvejis buvo, kai sutikome lietuvi, kuris jau buvo gimęs Sibire. Jis lietuviškai nekalbėjo. Mes su juo susitikome, bendravome kelias dienas. Jis mums, kaip vietinis, padėjo. Paskui padarėme atsisveikinimo susitikimą, į jį atėjo kiti vietiniai gyventojai. Jo kaimynai, vietiniai rusai, iš kažkur gavę įteikė jam Lietuvos vėliavėlę ir pasakė: „Tu juk lietuvis, iškelk vėliavą ir laikyk. Mes visi didžiuojamės, kad tu mūsų kaimynas“. Tai buvo įspūdinga, kad ne jis pats, ne mes, o vietiniai gyventojai taip jį pasveikino.

Galima manyti, kad ekspedicija paliko jums daug įspūdžių. Kokių pamąstymų parsivežėte į Lietuvą?

Pirmiausia, buvo nuostaba. Dabartiniais laikais mes nebesistebime propaganda, bet tais laikais naratyvas, kad lietuviai yra užgrobti nacių ir kad mus vėl atveš į Sibirą, tuo metu skambėjo gan šokiruojančiai. Šitai privertė susimąstyti, kas vyksta ir kodėl.

Kita dalis buvo ta, kad ne vienas vietinis mane pasivedėjęs klausinėjo, kaip mes ten, Lietuvoje, gyvename. Pasak jų, mes neturime televizijos bokšto, jis sugriautas. Juos nustebino, kad mes, atvažiuavę į misiją, turėjome ko valgyti ir ką apsirengti.

Kita, paradoksaliai kraštutinė kilusi mintis, kad vis dėlto tie vietiniai žmonės nors ir mato, ir girdi tą propagandą, bet jie yra nuoširdūs. Nors ir girdėjo visus tuos naratyvus ir kalbas, kad Lietuvoje nieko gero nėra, bet jų geranoriškumas mane nustebino. Nes, na, vis tiek, aš tikiu, kad žmogus iš prigimties yra gera būtybė kol jos kas nors nepaveikia.

Ar šiomis dienomis prisimenate ekspediciją ir savo kelionės draugus?

Šiomis dienomis vis prisimenu „Misija Sibiras“. Nors mėgstu keliauti, nemažai kur nuvažiuoju, bet šita kelionė buvo viena įspūdingiausių, įsimintiniausių.

Kalbant apie kolektyvą, mes su juo grįžome kaip šeima. Pakako dviejų savaitžių, kad net iki dabar tarpusavyje bendrautumėme. Net po tiek metų žinau, kad galiu paskambinti bet kuriam dalyviui ir jis man padės. Man taip pat gali bet kuris paskambinti ir padėsiu.

Iš psichologinės pusės, tai ekspedicijos neišdildomumas kyla iš to, kad su dalyviais tampi it šeima. Ir kai pagalvoji, tai ir tėtis man pasakojo, kad ištremti žmonės taip pat vieni kitiems tapo kaip broliai ir seserys.

Dar pamenu, kai prieš išvykstant ekspedicijos organizatoriai pasakė, kad grįšime kaip šeima. Aš tuomet pamaniau, kaip čia grįšim kaip šeima, jeigu būsim nekomfortabiliomis sąlygomis. Ne taip, kaip kitose kelionėse. Maniau, kad tas bendrumas užsiliks vos mėnesiui po ekspedicijos. Vis dėl to – ne. Iš dešimties metų perspektyvos galiu pasakyti, kad tie įspūdžiai nepasimiršta.

O šiuo metu ar vis dar dalyvaujate susitikimuose su bendruomenės nariais?

Nelabai reguliariai, bet per dešimt metų esu buvęs. Tačiau savo ekspedicijos ratelio susitikimus darydavome kokius penkis metus. Tuomet mes čia, Lietuvoje, patys susiorganizuodavome vidinę misiją. Aišku, po penkių metų gyvenimai išsiskirstė. Bet dabar kartas nuo karto susitinkame. Gal ne pilna komandos sudėtimi, bet pasimatome. O su pavieniais žmonėmis susitinkame kasdien.

3 paveikslas. Kęstutis Cemnolonskis

Šaltinis: socialinio tinklo „Facebook“ asmeninis archyvas

2013 metų ekspedicijos dalyvė Neringa: apie padovanotą apyranę ir „sibirekus“

Viena iš 2013 metų ekspedicijos dalyvių buvo Neringa Mikučionė. Po ankstesniais metais į „Misija Sibiras“ projektą važiavusios grupiokės pasakojimų, moteris pasiryžo ekspedicijoje sudalyvauti pati. Neringa pasidalijo gintarinės apyranės, keliavusios iš Lietuvos į Sibirą, istorija ir atskleidė, koku žodžiu „Misija Sibiras“ dalyviai vadina vieni kitus.

Jūs buvote viena iš 2013 metų ekspedicijos į Tiumenę dalyvių. Kodėl nusprendėte vykti į Sibirą?

Priežastys buvo kelios. Viena stipriausia. Mano šeimoje yra tremtinių istorijų – prosenelis su močiute buvo ištremti. Tiesa, į kitą kraštą nei mes vykome, Tomsko sritį. Tad visas tas istorijas apie tremtį girdėjau nuo vaikystės. Dėl to, kai atsirado „Misija Sibiras“ projektas, tai buvo pačiai labai įdomu nuvykti pažiūrėti, kaip Sibiras atrodo, kaip gyvena tremtiniai, kokias sąlygas išgyveno.

Pamenu, kad mano grupiokė ankstesniais metais važiavo į projektą, tai per ją ir sužinojau apie „Misija Sibiras“. Tada, siejant su savo asmenine patirtimi, nusprendžiau sudalyvauti.

Kaip atrodė jūsų išvykimo į Sibirą diena?

Buvo liepos 17-oji, Pasaulio lietuvių vienybės diena. Aišku, geras oras. Kaip dabar atsimenu, vasaros vidurys. Buvo be galo daug žurnalistų, mes buvome dėmesio centre.

Iš vakaro darbovietėje užbaiginėjau paskutinius darbus. Norėjau nepavėluoti į ekspediciją. Pakavausi kuprinę. Pamenu, kad apie vidurdienį turėjo išvykti traukinys, o aš iš tų, kurie daiktus pakuojasi paskutinę minutę. Atsimenu, kad tą dieną galutinai dėlioju daiktus į kuprinę: ką išimti, ką palikti.

Buvo daug emocijų, nes reikėjo išvykti su nepažįstamų žmonių kompanija ir dar nežinojau kaip seksis ekspedicijoje. Norėjosi pasiekti visus ekspedicijoje užsibrėžtus tikslus.

Kokius žmones sutikote kelionės metu, kokie jie buvo?

Žmonės pasirodė paprasti. Jausmas buvo toks, kad būtumėme atvykę į niekur. Tarsi tuose mažuose kaimeliuose laikas būtų sustojęs. Toks įspūdis, kad jie toliau savo kaimo ar rajono nebuvo išvykę. Jeigu mes savo šalyje keliaujame laisvai, po visur, tai jie ne visi iki savo sostinės būdavo nuvykę.

Darbus taip pat dirbo paprastus: maisto prekių pardavėjos, vairuotojai, medžio pramonės darbuotojai. Visiškai taip, kaip tokioje gilaus kaimo glūdumoje. Atrodo, kad jie neturėjo sąsajų su likusiu pasauliu.

Į mus jie pažiūrėjo kaip į netikėtumą. Ko gero, nedažnai pas juos užklysta atvykėliai, o dar iš taip toli. Iš pradžių elgėsi atsargiai, bet paskui jau draugiškai. Jie mums padėjo kasdieniuose darbuose: susiorganizuoti medienos, maisto ar mokyklose nakvoti.

Aišku, jiems tas mūsų atvykimo tikslas atrodė kaip iš kosmoso srities, nesuvokiama, kaip galima važiuoti tūkstančius kilometrų tam, kad net ne kapus, o kapų likučius sutvarkyti.

Prabilote apie kapines. Kurias kapavietes tvarkyti buvo sunkiausia?

Pamenu, kad buvo milžiniškas smėlio karjeras, o šalia didelės kapinės, kurios virtusios mišku. Įsivaizduokite, kad esate dideliame pušyne kažkur Dzūkijoje, o tarp tų pušynų tarp medžių išsikišę kauburėliai. Jie jau apaugę samanomis. Šalia yra kasamas žvyras, smėlis. Ten dirba ekskavatoriai, mašinos. Visiškai šalia kapinių teritorijos. Tuomet tu suvoki, kad atvykai labai laiku. Čia ir dabar reikia tvarkyti kapus, kad ekskavatoriai nepradėtų jų kasti.

Mums reikėjo greitai sugalvoti, ką daryti. Tai nusprendėme tą teritoriją aptverti medine tvorele. Visi prisidėjo prie tvorėlės darymo. Iš lentu kalėme tvorą, tada tvarkėme vidinę kapinių dalį, kad kauburėliai labiau atsivertų. Kai po kelių darbo dienų pasimatė rezultatas, tai tos kapinės mums buvo įspūdingiausios. Atrodė, kad tie karjero darbininkai nedrįs per tvorą veržtis. Ten mes dar ir kryžių pastatėme. Tai buvo ypatinga akimirka.

Kas jums labiausiai įsirėžė atmintyje iš ekspedicijos?

Daugiausiai emocijų sukėlė susitikimas su vietiniais gyventojais, lietuviais tremtiniais. Tai buvo kažkas tokio. Sutikome du lietuvius, jie buvo brolis ir sesuo ir gyveno skirtinguose miestuose. Jie po ištremimo liko gyventi Sibire, nes sukūrė ten šeimas. Viena iš jų seserų – dzūkė, kilusi iš Druskininkų. Tad ji tapo tarsi Lietuva-Sibiras tiltu.

Atsimenu, kad buvo įdomu, kai mes atvykome iš Lietuvos į Tiumenę ir ten, iš eilinio daugiabučio, tokių ir Vilniuje mes turime, išėjo *močiutė* su skarele. Nepaisant to, kad Sibire gyvena penkiasdešimt metų, ji pradėjo su mumis kalbėti dzūkiškai. Tada visi apsiverkė, norėjo pakalbinti *močiutę* apie jos asmeninę gyvenimo istoriją. Tuomet tu suvoki išdarytų šeimų likimus ir tiesiogiai išgirsti pasakojimus iš gyvo liudininko.

Kitame miestelyje mes sutikome tos moters brolių, kuris jau beveik nekalbėjo lietuviškai. Dėl ligos jis apskritai mažai kalbėjo, bet dar pajėgė lietuviškai susikabinti iki dešimt.

Savo ekspedicijos dienoraštyje rašėte, kad *močiutė* prieš išvykstant jums į rankas įspraudė gintarinę apyrankę. Ar perdavėte ją vienam iš tremtinių?

Emocijų pagauta perdaviau apyrančę tremtinei *močiutei*, nes ji buvo kilusi iš Dzūkijos, o aš pati irgi dzūkė. *Močiutė* apsiverkė. Itin emocingai reagavo, apsidžiaugė. Gintaras – labai simboliškas lietuviams.

Beje, ta *močiutė* jau yra mirusi. Po grįžimo praėjus penkiems-šešiams metams mus pasiekė naujienos, kad nebėra nei jos nei brolio. Tada istorija palietė širdį dar kartą.

Kaip atrodė jūsų grįžimo diena? Ką jautėte tuo metu?

Kelionė vyko traukiniu, tad truko netrumpai. Aišku, buvo jaudulys, žinojome, kad visi lauks mūsų pirmųjų įspūdžių. Buvo liūdna, kad viskas baigėsi. Visi susidraugavome, atsirado ryšys tarp ekspedicijos dalyvių. Aišku, pasiilgome ir namų. Bet šiaip džiaugsminga diena.

Ar vyktumėte į kelionę darkart?

Be abejo, mes *sibirekų* bendruomenėje svarstydavome, kad reiktų padaryti tokią didelę ekspediciją, kurios metu būtų atrinkta po vieną iš kiekvienų metų dalyvį ir tada vykti į kažkurią pasirinktą sritį. Šitas projektas lieka visam gyvenimui.

Šiuo metu vyksta daug įvairių projektų, bet šitas yra su niekuo nepalyginamas. Jis nesibaigia grįžus. Va praėjo dešimt metų, bet mes bendraujame su ekspedicijos dalyviais, susitinkame. Dar šią vasarą, simboliškai liepos 17-ąją, visi vykome į traukinių stotį su vėliavomis, kad pasimatytumėme.

„Sibirekas“ – jūs taip vieni kitus vadinatė?

Taip, čia toks mūsų žodis apibūdinti kitam žmogui, vykusiam į misiją.

Ar darote tokius susitikimus, kur dalyvautų visų ekspedicijų dalyviai?

Darome. Mes turime bendrą grupę, kur susirašome. Vienas susitikimas vyksta Kalėdų proga, o vasarą einame į žygį Lietuvos miškuose: su palapinėmis, kelioms dienoms. Tai bent du kartus tikrai susitinkame.

Dar bent jau Vilniuje tai bendros vietos ir renginiai traukia. Kartais net nesitarę susitinkame ir einame į Gedulo ir vilties dieną skaityti tremtinių pavardžių. Dar šiemet susitikome Lukiškių aikštėje, kur vyko palaikymo akcija Ukrainai. Prasiėjus pro aikštę galima sutikti, vieną, antrą, trečią „sibireką“, nes mūsų panaši vertybių sistema, o ji nekinta.

4 paveikslas. Neringa Mikučionė

Šaltinis: socialinio tinklo „Facebook“ asmeninis archyvas

2014 metų ekspedicijos dalyvis Giedrius: apie užmirštą pasaulio kraštą

2014 metais apie „Misija Sibiras“ projektą jau žinojo visi. Apie ekspedicijas buvo kuriami filmai, rašoma žiniasklaidoje ir informacija platinama socialiniuose tinkluose. Taip projektą pastebėjo Giedrius Tradišauskas, kuris tapo misijos į Krasnojarską dalyviu. Pokalbio metu Giedrius papasakojo, kas jį misijoje labiausiai sujaudino.

Kodėl vykote į ekspediciją Krasnojarske?

Iš tiesų, buvau matęs daug informacijos apie projektą. Prieš aplikuodamas aš daug metų mačiau reklamas, domėjausi misija, žiūrėdavau ekspedicijų filmus.

Dar man tremtinių tema buvo artima nuo vaikystės. Kažkada kaime pas močiutę skaičiau knygą apie trėmimus ir ši istorijos dalis man buvo įdomi, jautri. Buvo smalsu, kaip tuose kraštuose žmonės gyveno, kaip viskas vyko.

Tais metais man turėjo sueiti 30 metų, o aš buvau taip apsisprendęs, kad iki 30-ies metų dar jaunimas, o nuo 30 – jau nebe. Tad buvo šansas dalyvauti ir nusprendžiau juo pasinaudoti.

Iš pradžių pamatėte Maskvą, o paskui atvykote į Krasnojarską. Koks kontrastas buvo tarp šių miestų?

Man gal pirmas kontrastas buvo jau atvykus į Maskvą, nes tarp tos gražios centrinės dalies su dangoraižiais buvo ir likusi dalis, kuri nebuvo tokia graži. Tad atvykus į Krasnojarską tas kontrastas dar labiau išryškėjo. O kalbant apie Lesosibirską, tai atrodė, kad atvykome į pasaulio kraštą. Galbūt jis kažkada buvo toks gan tankiai apgyvendintas miestelis, bet dabar jis visiškai apleistas. Užmiršta pasaulio vieta.

Jau antrą dieną pradėjote dirbti lietuvių kapinėse, statyti kryžius. Koks pirmasis įspūdis buvo pamačius tremtinių kapus?

Pirmos kapinės paliko prisiminimų. Mes Lietuvoje įpratę, kad kapinės prižiūrimos, jomis rūpinasi. O ten, pamenu, kad praėjome pro kažkokius garažus ir atrodė, kad kažkokiu atsarginiu keliu į jas papuolėme. Jos buvo apleistos, apaugusios žole. O tai nebuvo vien tik lietuvių kapinės. Jose buvo palaidota ir vietinių.

Tada supratome tokį dalyką, kad tuose kraštuose nėra taip įprasta rūpintis kapais, kaip Lietuvoje. Galbūt jie apsilanko kartą per metus per kažkokią sukaktį, bet matosi, kad palikta stikliukų, butelių.

O lietuvių kapinės paliko sunkų jausmą. Tu pats suvoki, kiek kilometrų važiavai nuo Lietuvos į Maskvą, nuo Maskvos į Krasnojarską, o paskui dar pusdienį su autobusu vykai iki Lesosibirsko. Tad

atvykus šitiek kilometrų matyti lietuviškus vardus ant paminklų ateina supratimas, kad istorija yra ne tik vadovėliuose, bet ir realybėje.

Yra išlikusių nuotraukų, kaip tie kapai atrodė. Bet mes kartu sutvarkėme tvoreles, išrovėme žoles, nudažėme ir pastatėme kryžius. Vaizdas tikrai pasikeitė.

Kaip sekėsi komandoje pasiskirstyti darbais?

Gavosi natūraliai. Gal kažkiek vadovas Arnoldas paskirstė kažką. Bet šiaip visi tikrai dirbo kaip komanda. Jautėsi, kad dirbame draugiškai. Matėsi, kad visi imasi ir sunkesnių, ir lengvesnių darbų.

Jūsų ekspediciją lydėjo darbas, juokas ir dainos. Kokia emocinė atmosfera buvo misijos metu?

Neatsimenu, ar čia tik mums taip buvo, ar ir kitų ekspedicijų dalyviams, bet mes misijos nesuvokėme kaip liūdesio kelionės. Ekspedicijos tikslas buvo prisiminti žmones, sutvarkyti kapus, tad nebuvo slogi nuotaika.

Žinoma, buvo jautresnių momentų, bet apskritai tai mes linksmiai praleidome laiką. Emocijos buvo neblogos.

Nors pamenu, kai pačiame Lesosibirske sutikome lietuvį, kuris nebuvo ištremtas, o atvažiavo į ten dirbti ir užsiliko. Tai dienai jam buvo 90 metų ir mes lankėmės jo bute. Tai buvo toks mažas bendrabučio kambaryukas. Kai atėjome, jis pradėjo su mumis kalbėtis rusiškai, bet po 10-15 minučių jis jau su mumis puikiai kalbėjo lietuviškai. Tada jis pripažino, kad seniai buvo bekalbėjęs lietuviškai. Kai turėjome išeiti, jis mums pasakė, kad, ko gero, tai jau paskutinis kartas jo gyvenime, kai jis kalbėjo lietuviškai.

Tada bent jau man tai buvo vienas liūdnesnių momentų, kai supranti, kaip žmogaus gyvenimas susiklostė.

Jūsų dienoraštyje aptikau įrašą, kuriame rašėte, kad ant skalbinių virvės radote laišką, skirtą jums nuo Ievos. Gal galėtumėte plačiau papasakoti apie šį įvykį?

Radau laišką ir pamaniau, kad galbūt tas laiškas skirtas mano palapinės draugui Tadiui, nes jo vestuvės buvo suplanuotos mėnuo po ekspedicijos. Maniau, kad jam rašo jo būsimoji žmona, bet pasirodo laiškas buvo skirtas man nuo mano tuometinės draugės, dabartinės žmonos Ievos. Na, ir laiškas buvo simboliškas. Mano žmonos senelis buvo ištremtas prie tos pačios upės, prie Jenisejaus. Tad laiškas buvo susijęs su tuo, kad buvau labai netoli tos vietos.

Mano žinutė jai atgal buvo, kad ji teisi ir aš buvau šalia tos upės, prie kurios buvo ištremtas jos senelis.

Apibendrinant ekspediciją, kas jums labiausiai įsiminė?

Labiausiai įsiminė žygio dalis. Mes tris dienas vykome pėsčiomis iki reikiamos vietos, nes nebuvo kitų būdų nukakti. Gamta buvo įspūdinga. Lietuvoje, kai eini mišku, tai už kelių kilometrų prieini namą, kelią, civilizaciją. O ten jauti, kad tu esi priklausomas nuo savęs, ar tu prieisi iki tikslo, ar ne. Per lietu eidamas irgi pats turėsi išdžiūti, tad buvo laukinės gamtos jausmas.

Matėme ir meškų pėdsakų, aplink stovyklavietę kūrėme daug laužų, pasidalindavome budėjimais, kurie turėjo tuos laužus kūrenti, kad žvėris atbaidytų. Tas labiausiai įsiminė.

Ar šiomis dienomis, prabėgus beveik dešimčiai metų nuo ekspedicijos, vis dar prisimenate misiją?

Prisimenu ir labai neblogai. Turiu gerų draugysčių iš to laiko, susitinkame. Visa bendruomenė yra. Tikrai išliko bendruomenės ryšys, jaučiasi, kad esame kažką kartu nuveikę. Tu jautiesi dalimi viso projekto. Kartais pavyksta sudalyvauti renginiuose, į juos vykstu su malonumu.

Kas jus vienija?

Tai turbūt bendri požiūriai sutampa tų, kurie norėjo dalyvauti projekte. Požiūris į istoriją, į žmogiškumą, į lietuviybę.

5 paveikslas. Giedrius Tradišauskas

Šaltinis: socialinio tinklo „Facebook“ asmeninis archyvas

2015 metų ekspedicijos dalyvė Julija – apie net ir dabar gausėjančias projekto dalyvių gretas

„Misija Sibiras“ projektas pasižymėjo tuo, kad į jį keliaudavo patys įvairiausi jauni žmonės. Štai 2015 metais į Tomsko srityje vykusią ekspediciją vyko režisierė, tuometinė ekspedicijos filmo kūrėja Julija Ciurupa. Ji papasakojo, kokių išbandymų teko patirti ekspedicijos metu ir kaip komandos nariai elgdavosi, kai susidurdavo su sunkumais.

Kodėl nusprendėte ryžtis vyksti į šią kelionę?

Aš esu video turinio kūrėja ir man misija pasirodė kaip labai įdomi galimybė. Aš žinojau, kad jeigu keliausiu, tai manęs prašys užfiksuoti ekspedicijos akimirkas. Grįžusi namo pusę metų kūriau ir montavau filmą. Tas filmas buvo ekspedicijos rezultatas.

Ar Rusijoje buvote draugiškai pasitikti?

Tada dar nebuvo tokio pojūčio, kad projektas galėtų kažkada baigtis, nes Lietuva palaikė ganėtinai draugiškus santykius su Rusija. Nors jau kai aš vykau, tai buvo kažkokio nemalonumo. Buvo keletas neviešų susitikimų su politikais, kur mums pasakojo, kaip reikėtų Rusijoje elgtis, kad nereikėtų išsišokti, o man nereikėtų viešai pasakoti, kad esu žurnalistė. Na, yra tokių profesijų, kurios yra pavojingos.

Prisimenu, kai mes keliavome į Tomsko sritį. Tai ten vieno iš miestų geležinkelio stotyje, kuri yra atvira vieta visiems, ne tik keliautojams, tai buvo taip, kad neblaivūs jauni vyrai pradėjo kabinėtis. Jie sakė: „Tai va, jūs iš Lietuvos, kodėl jūs nešnekate rusiškai“. O iš tiesų, berods iš šešiolikos mūsų, važiavusių į ekspediciją, vos trys mokėjo rusiškai. Viena iš tų, kurie mokėjo, buvau aš. Bet tą akimirką atrodė, kad geriau apsimesti, jog nesuprantu rusų kalbos, nesivelti su jais į pokalbį. Jie turbūt atpažino, kad aš suprantu, ką jie kalba. Tada jie pradėjo sakyti: „Tai ko jūs nešnekate, ką čia vaidinate *litovcy*, ko jūs čia maivotės, ko čia vaizduojate kažkokius europiečius“. Nors dauguma iš mūsų net nesuprato, bet man buvo baugoka. Tai buvo tokių niuansų.

Jūsų ekspedicijos metu dingo kelių iš dalyvių kuprinės. Gal galite papasakoti, kas ten įvyko?

Mus buvo apvogę. Tai buvo nemalonus įvykis. Bet ten, ko gero, buvo išgėrę vietiniai. Jie pamatė svetimus žmones ir naktį atėjo, ir apvogė. Tai buvo nemalonu, nes kuprinėse buvo įvairiausių daiktų ir dokumentų. Kiek pamenu, viską atgavome, bet svetimoje šalyje būti apvogtam galėjo reikšti net ir kelionės pabaigą. Juo labiau, kad tai įvyko vos mums atvykus. Jautėsi rusų pavydas, kad štai mes atsiskyrėme nuo jų ir bendraujame su Europos Sąjunga. Šis įvykis galėjo susilaukti didelio ažiotažo,

bet ten būnant dar niekam nepasakojome, vietoje situaciją išsprendėme patys. Pamenu, kad tuo laiku buvo pajungti ir diplomatai.

Kokių dar iššūkių kilo kelionės metu?

Nelengvumas būna dvejopas: fizinis ir psichologinis. Juos reiktų atskirti, nes jie labai skirtingi. Sunkiausia būdavo, kai jie abudu susidėdavo.

Fizinių sunkumų tikrai buvo. Jeigu nesi pasiruošęs, nesi praėjęs bandomojo žygio, tai net neverta vykti. Turi neverkti, jeigu pritrinė koją. Turi eiti ir galvoti, kaip išspręsti savo problemas: ar kojas pleistrais klijuoti, ar keliauti toliau sukandus dantis. Tai buvo visokių dalykų. Aišku, nutrintos pėdos buvo mažiausias iššūkis. Buvo ir taip, kad pasiklysdavome miške ir tekdavo nueiti daug daugiau nesuplanuota. Vėliau bijodavome, kad sutems ar kad kelias blogai nurodytas. Iš tikrųjų, taigoje buvome pasiklydę ir ne vieną kartą.

Jau vėliau grįžusi skaičiau įvairias knygas, kuriose moko „čia ir dabar“ filosofijos. Tai aš supratau, kad ekspedicijoje buvo tikrai taikyta ši filosofija. Tu negalvoji, kas tau bus vėliau, turi galvoti, kas yra dabar. Svarstai, kaip pavalgyti, nes žinai, kad sustojama nebus arba yra labai šalta, tad irgi negalima sustoti, nes bus dar šalčiau. Būdavo taip, kad lydavo visą dieną, tad jeigu būtumėme sustoję, tai būtumėme sušalę ir susirgę. Dėl to nestojome, ėjome visą laiką.

Ar sunkiais momentais ekspedicijoje padėdavote vieni kitiems?

Visi šešiolika žmonių turėjo pajauti vienas kitą ir intuityviai vienas kitam padėti. Pavyzdžiui, priešpaskutinis stebėti paskutinį ir panašiai. Aišku, per dvi savaites susigyveni, bet visa tai įvyko tik ekspedicijos gale. Pačioje pradžioje, kai važiovome, tai tikrai dar nebuvo tokio darnaus vienas kito pajautimo ir humaniškumo.

Su tuo susijęs ir kariuomenės posakis, kad komanda yra stipri tiek, kiek stipriausia ir silpniausia jos grandis. Tai buvo toks reiškinys komandoje, kai labai greitai pamatėme, kas yra silpniausi. Jau pirmosiomis dienomis buvo žmonių, kuriems tik pasidarydavo sunku ir jie imdavo verkti. Aišku, kiti panikuodavo, dėl ko tas žmogus verkia. O verkdamas, nes norėdavo namo. Ir tu turėdavai suprasti, kad neatskris jokie lėktuvai ir nepaims to žmogaus namo, nes tai neįmanoma. Reikdavo pabūti su tais žmonėmis iki kol jie aprimdavo. Tada pasimatydavo, kad grupėje yra „psichologų“, kurie eidavo ir guosdavo, kalbėdavosi.

Kas jums iš kelionės labiausiai įsiminė?

Atsimenu, kai vykome keliu, kuriuo naudojosi tremtiniai prieš kokius 60-imt metų. Tomis dienomis buvo stipriai paliję ir, kai atvykome, tai toje vietoje buvo ne kelias, bet tarsi upė. Tada mes galvojome, kaip čia pereiti pėsčiomis. Tuomet ekspedicijos vadovas užsakė mums visureigį. O tas visureigis,

reikia suprasti, kad pačių rusų sukonstruotas, tad visai nepatikimas. Jis užklimpo ir sugedo. Rusas vairuotojas jį padaužė, visureigis pasitaisė, bet vėliau vėl sugedo. Buvo tragiška, bet kažkaip pasiekėme tikslą. Priėjome prie apleisto tremtinių miestelio.

Pamenu, kai ten ėjome, visur buvo tamsu ir pamatėme degančią šviesą lange. Negalėjau tuo patikėti, maniau, kad man vaidenasi. Buvo labai tamsu, Lietuvoje niekur niekada neįsivaizduotum tokios tamsos, juk kaimas šalia kaimo. Artėjant ėmėme girdėti generatoriaus zyzimą. Tada mums ekspedicijos vadovas nesakė, kad mūsų lauks žmogus, tai buvo mums paruoštas siurprizas. Mes manėme, kad ateisime tiesiog į apleistą vietą. O priėjome namus, kur gyveno atsiskyrėlis Vladimiras.

Kelionės metu sutikote ir daugiau vietinių. Kokių pamąstymų apie juos jums kilo?

Kai pagalvoju iš laiko perspektyvos, apsvairstau dabar vykstančius geopolitinius įvykius, tai prisimenu Sibire esančius žmones. Nors buvo visokių, bet buvo labai daug tų, kurie mums padėjo. Tai, pavyzdžiui, atvykdavome ir mus pasitikdavo kaimo seniūnas ar vyriausiasis. Jie negeriantys, kaime turintys kažkokį statusą. Tie žmonės, su kuriais susitikdavome, susipažindavome, vakarieniaudavome, eidavome į pirtį, yra prisimenami kasmet. Ypač kai ateina didžiosios šventės. Aš galvoju, kad tai yra nuostabūs žmonės, bet jie tiesiog gimė Sibire, augo Sibire, niekada neturėjo galimybės išvažiuoti iš Sibiro ir numirs Sibire. Dauguma iš jų net Maskvos nematę. Tai mes už juos buvome daugiau matę Rusijos nei jie.

Nuo ekspedicijos praėjo jau nemažai laiko. Ar dar bendraujate su komandos dalyviais?

Taip. Čia yra tokia tradicija pas mus, kai projektas pasibaigia, bet vakarėliai tęsiasi. Anksčiau dažniau susitikdavome kasmet pas projekto iniciatorių Vygaudą Ušacką sodyboje. Būdavo smagu matyti, kaip projekto dalyvių gausėja, nes su laiku žmonės atvykdavo jau su padidėjusiomis šeimomis. Taip pat vyksta susitikimai žiemą.

6 paveikslas. Julija Ciurupa

Šaltinis: socialinio tinklo „Facebook“ asmeninis archyvas

2016 metų ekspedicijos dalyvis Arnas: projekte surado net liudininkę savo vestuvėms

Nors „Misija Sibiras“ projekto misijos nevyksta jau ketverius metus, tačiau projekto bendruomenės gyvavimo tai nesustabdė. Geriausias to pavyzdys – 2016 metų ekspedicijos į Igarką dalyvis Arnas Zmitra. Jis pokalbio metu atskleidė, kad džiaugiasi ne tik ekspedicijoje atliktais gerais darbais, bet ir užsimez格斯iais ryšiais su viena iš dalyvių, kuri vėliau tapo Arno šeimos vestuvių liudininke.

Kodėl nusprendėte vykti į Misija Sibiras?

Tada buvo 2016 metai. Niekada neturėjau jokio ryšio su tremtiniais. Mano giminėje trėmimų nebuvo ir pamenu, kad su baltu pavydu žiūrėdavau į tuos, kurie turėjo tremtinių ir gyvų istorijų šalia savęs. Tad pagalvojau, jog ekspedicija būtų gera proga pamatyti gyvai, kaip vyko trėmimai, kur vyko, sužinoti istoriją. Tokia buvo pagrindinė priežastis. Norėjau šitą istorijos periodą pačiupinėti gyvai.

Iš Raseinių keliavote dviese: jūs ir Monika. Ar buvote pažįstami prieš tai?

Mes vienas kitą kaip ir žinojome. Ji žinojo mane, nes aš dalyvaudavau visokiose socialinėse, pilietinėse veiklose, o aš ją žinojau, nes ji irgi buvo aktyvistė, tik labiau sportinėje veikloje. Tai pažįstami nebuvo, bet vienas apie kitą žinojome.

Kokie jums pasirodė kiti misijos dalyviai? Ar greitai su jais susidraugavote?

Visi buvo draugiški, geranoriški, atviri. Visi skirtingi. Atrodė, kad dalyviai labai norėjo nuveikti kažką gero. Ir kai kalbėjomės jau po ekspedicijos, tai visi jautėmės kažką prasmingo nuveikę gyvenime. Man atrodo, kad visi to ir ieškojo, kaip įprasminti savo gyvenimą. Buvimas ekspedicijoje prie to prisideda.

Jums teko tvarkyti hektarą apimančias kapines. Kas jus paskatino susivienyti ir nepasiduoti?

Nežinau. Aš dabar vis pagalvoju apie tai, kad mummyse buvo entuziazmo, bet jis greit pasibaigė. Nes praėdavo dvi-trys dienos ir to galo vis nesimatydavo.

Mes jose buvome tris-keturias dienas ir jautėmės tikrai pavargę. Tos kapinės buvo labai didelės, įvyko net ir susižalojimų, uodai kando. Bet vis tiek atsikėlę eidavome ir darydavome. Kažkoks vidinis varikliukas buvo, noras padaryti iki galo. Norėjome ir to, kad nepasirodytumėme silpnais, žioplais, kad štai kažko nepadarėme.

Visos kelionės metu jus ir kitus ekspedicijos dalyvius vienijo darbas ir daina. Apie darbus jau kalbėjome, tad gal papasakotumėte, kokias dainas dainavote? Ką jos jums suteikė?

Dainas dainavome visokias: nuo liaudies iki Stasio Povilaičio. Atsimenu, kad jau kai nebūdavo jėgų, čia antrojoje ekspedicijos pusėje, tai mes tikrai nemažai dainų dainuodavome. Kartais ir šiuolaikinių dainų užtraukdavome – „Boružėlę septyntaškę“. Tai negalvokite, kad vien liūdnas dainas traukėme.

Atsimenu, kad paskui mes kažkaip susėsdavome, pagalvodavome, kad ištremtų žmonių gyvenimas irgi buvo margas ir jie dainuodavo visokias dainas. Tai tikriausiai jie nepyko, kad mes būdami kapinėse dainavome. Svarbiausia, kad lietuviškai. Visas repertuaras buvo lietuvių kalba.

Būdavo šiek tiek lengviau dirbti. Atrodo, kad nors jėgų nebūdavo, bet kai imdavome dainuoti ar niūniuoti, tai darbas nusidirdavo greičiau ir paprasčiau.

Ekspedicijoje susižeidėte koją ir patekote į Igarkos ligoninę. Kaip žinią apie jūsų susižeidimą pasitiko ekspedicijos nariai?

Buvo streso visiems. Kolegos išsigando, nes šiaip tai būna subintuoja, kai įsipjauna, ir viskas. O mane nusprendė vežti į ligoninę ir siūti žaizdą, kuri nebuvo įspūdingai didelė, bet vis tiek. Tai atsimenu, kai parėjau dienos pabaigoje į stovyklą, buvau visas susiūtas ir subintuotas. Tada visi klausinėjo, kas čia ir kaip čia buvo. Visi išsigandę, susirūpinę. Atsimenu, kad parėjau, negali sakyti, kad kaip didvyris, bet beveik.

Dar svarbu papasakoti apie ligoninę. Atrodė kaip grįžimas laiku atgal. Nebuvau aš labai senas tuo metu, kai dalyvavau ekspedicijoje, bet tai atrodė kaip nusikėlimas į vaikystę irėjimas į Raseinių ligoninę. Priminė tokią seną tarybinių laikų ligoninę iš tėvų pasakojimų: sena iš išorės ir iš vidaus, senas linoleumas. Lietuvoje 2016 metais ligoninės buvo kur kas labiau pažengę nei ten.

Igarkos ligoninė atrodė taip, tarsi būtų atsuktas laikas atgal. Tas personalas irgi įdomus. Daktaras, prisimenu, buvo iš Artimųjų Rytų.

Dar įspūdį paliko greitoji pagalba. Ten buvo atlenkiama medinė lenta vietoje sėdynių. Tai arba gulintį, arba sėdintį ant tos lentos veždavo.

Savo dienoraštyje taip pat aprašėte tarp dalyvių kilusį konfliktą, „sausainių revoliuciją“. Gal galėtumėte papasakoti, kas ten nutiko?

Teko man garbė būti atsakingam už virtuvės komandą. Buvome paskirti trise. Mums reikėjo reguliuoti maistą, kuris tomis dienomis buvo monotoniškas. Valgydavome visokias košes – ryžių, grikių. Sausainių būdavo nuperkama normuotai. Dažniausiai jų reikėdavo pusryčiams.

Kaip ir pinigų turėjome, buvo parduotuvė, bet mes į ją taip dažnai neidavome. Na, negali tu valgyti kažin kiek, tad reikdavo riboti, viskas buvo suskaičiuota. Tad taip ir gavosi, kad žmonės norėjo pasisaldinti gyvenimą pietų ar vakarienės metu, o ne tuo laiku, kai mes buvome numatę. Ir va toks

buvo konfliktas, pramintas „sausainių revoliucija“. Tai aišku, vėliau jau galėjo valgyti tuos sausainius kada norėjo ir nieko ten neatsitiko. Mes norėjome įvesti discipliną, o jiems atsibodo košės, reikėjo sausainių.

Kitokių konfliktų nebuvo. Aišku, šios „sausainių revoliucijos“ konfliktu irgi negalima vadinti, bet ji šį tą pasakė, kad dalyviai nori gauti sausainių bet kada, o ne tada, kai kažkas kitas pasako. Bet šiaip būdavo geranoriškai susitariama apie darbą, keliones.

Grįžę irgi esame apkalbėję, kad kitose ekspedicijose visko buvę: susipykdavo, atsirasdavo komandoje atskalūnų. Pas mus tuo klausimu viskas buvo tvarkoje.

Vėliau atėjo laikas grįžti į Lietuvą. Ar galėtumėte teigti, kad komanda buvo sustiprėjusi?

Be abejo. Kai grįžome, tai buvo gaila, atrodė, kad visur viską darysime kartu. Buvo daug entuziazmo ir emocijų. Mes grįžę eidavome visur kartu, kur tik galėjome. O kai reikdavo į mokyklas važiuoti, tai užsirašydavo po septynis-aštuonis žmones iš ekspedicijos. Atsimenu, kad mes su Monika susitarėme, kad vieną dieną mes visose Raseinių rajono ugdymo įstaigose darysime „Misija Sibiras“ pristatymus. Mūsų buvo devyni, tad net mokyklų nelabai užteko. Reikėjo būti po du, po tris komandoje. Tad dieną atidirbdavome, o vakare susitikdavome viską aptarti.

Ar šiuo metu palaikote ryšius su ekspedicijos nariais?

Taip. Yra su kuriais pastoviai bendraujame. Mano atveju, ekspedicijos dalyvė Ingrida tapo mūsų šeimos vestuvių liudininke. Taip pat su Vaidotu mes labai daug bendraujame. Su kitais vienaip arba kitaip irgi pabendraujame. Turime tokių tradicijų, kad su kai kuriais pavasarį važiuojame į Nidą. Aišku, ne su visais, nes kai kurie jau išsiblaškę po pasaulį.

Dar reiktų pridėti, kad pradėdavome bendrauti ne tik su savo metų ekspedicijos dalyviais, bet ir su kitų. „Misija Sibiras“ bendruomenė plati, tad būdavo organizuojamos „Misija Sibiras Kalėdos“, bendruomenė darydavo įvairias akcijas. Tai dabar renginių mažiau, bet tas ženklas, kad esi vienas iš „Misija Sibiras“ dalyvių egzistuoja.

Praeitą savaitę pavyzdys, Jono Žemaičio-Vytauto produkterėčia Kotryna gyvena Milane Italijoje. Ji buvo „Misija Sibiras“ dalyvė. Tai, kai mes vykome į Milaną pristatyti ekspedicijos, ji mus priėmė gyventi. O dabar ji paprašė, kad aš moderuočiau renginį Jonui Žemaičiui-Vytautui Raseiniuose. Aš sutikau.

7 paveikslas. Arnas Zmitra

Šaltinis: socialinio tinklo „Facebook“ asmeninis archyvas

2017 metų ekspedicijos dalyvė Kristina: apie lipimą į kapo duobę ir bendruomenę kaip šeimą

„Jeigu žinai, kad žmogus dalyvavo projekte, prisimeni, kad jis buvo „Misija Sibiras“, tai pradedi kalbėti ir supranti, kad su juo gali rasti bendrą kalbą“, – kalbėjo 2017 metų „Misija Sibiras“ dalyvė Kristina Pocytė-Medutė. Kartu su kitais ekspedicijos dalyviais Kristina patyrė įvairiausių išgyvenimų: nuo jautrių akimirkų iki šiurpą keliančių išbandymų.

Kodėl vykote į „Misija Sibiras“?

Sunku pasakyti tikslią priežastį. Čia kaip su meile kitam žmogui, sunku pasakyti, kodėl jį myli.

Turbūt žinote, kad nėra pranešama, kokia kryptimi bus važiuojama kitamet tam, kad nevyktų žmonės, kurie rinktųsi važiuoti viena ar kita kryptimi vien tik dėl to, nes ten buvo jų artimieji. Mes nežinojome, kur vyksime, todėl sakyti, kad važiauvau dėl senelio, kuris buvo ištremtas, būtų neteisinga. Tu važiuoji prisidėti, atiduoti dalį savęs tam, kad būtų galima išsaugoti istoriją, ją vis dar palaikyti gyvą, kalbėti apie tai.

Dėl to dalykų, dėl kurių važiauvau, yra daug. Bet pagrindinis yra noras duoti duoklę savęs už tuos, kurie buvo ištremti. Mano šeimoje buvo ištremtas senelis, mano mamos tėtis, kuris, beje, grįžo iš Sibiro į Lietuvą būdamas tokio amžiaus, kokio aš išvykau į „Misija Sibiras“ projektą (30-ies metų).

Man senelio neteko pažinti. Jis mirė anksčiau nei aš gimiau. Grįžo iš Sibiro labai sunkios sveikatos būklės ir mirė ganėtinai jaunas.

Man neteko su juo susipažinti, buvo įdomus sutapimas, kad aš vykau į Irkutsko sritį, o į ją buvo ištremtas ir mano senelis.

Atvykus į Irkutską jus pasitiko tremtinės moterys. Kokį įspūdį jos jums paliko?

Lietuvių sutikti kitur, o dar ir jų bendruomenę, smagu. Mes sutikome nemažai lietuvių ir jų palikuonių. Viename kaime mes apsistojoje pas moterį, kuri gyveno tarp lietuvių. Paskui susitikome su lietuviu tremtiniu Irkutske iki gyvenimo galo likusia šeima. Visi susitikimai jaudinantys, kažką paliekantys širdy.

Vienos moterys stengėsi palaikyti lietuviškas tradicijas. Viena iš jų buvo virti sriubą be bulvių. Tai labai įdomi tradicija, nes mes lyg ir su bulvėmis verdame. Vėliau kalbėjome su kitais žmonėmis, kurie papasakojo apie lietuvių darbštumą, kaip visi juos gerbdavo už šią savybę. Taip lietuvius ir atsimena.

Viena labai sena moteris, gyvenusi viename iš lankytų kaimų, kalbėjo apie tai, kad lietuviai čia atvykę išmokė vietinius, kaip lašinius ruošti, kaip darbus dirbti, lietuviškas dainas dainuodavo. Rusai

stebėdavosi, kaip lietuviai dirbdavo dainuodami. Tad tas smagu, kad jie stengėsi palaikyti lietuviškas tradicijas. Nors jos ir skiriasi nuo mūsų turimų Lietuvoje, bet mes nežinome, kaip lietuviai gyveno tremtyje. Galbūt iš tiesų sriubą virė be bulvių.

Projekto metu komandos nariui Sauliui sukako 32-eji. Kaip ekspedicijoje minėdavote šventes?

Per ekspediciją buvo dvi šventės: Sauliaus gimtadienis ir vieno iš jauniausių dalyvių įstojimas į norimą studijų programą.

Per Sauliaus gimtadienį mes ėjome į žygį, tai vadovas juokavo, kad ta proga nueisime dvidešimt kilometrų daugiau. Bet šiaip mes gimtadieniui nesiruošėme, atsikėlėme ryte ir jau žinojome, kad tokia proga. Visi pasveikinome, apsikabinome ir keliavome toliau. Nuo to dienos ritmas nesikeičia. Nebent paplodavome, kai eidavome 32-ąjį kilometrą.

Su pranešimu, kad įstojo, tai istorija buvo tokia, kad vienam iš organizatorių paskambino vaikinuko mama ir pranešė, kad viskas pavyko taip, kaip jis norėjo. Kurį laiką ekspedicijos vadovas jam nesakė. Mes visi irgi nežinojome. Pasirodo, kad tuo metu mes ieškojome ypatingai gražios vietos, kad ta akimirka vaikinukui būtų įspūdinga. Aš dabar tiksliai nepasakysiu, bet gal tik po paros jam buvo pasakyta.

Radome vietą prie vandens, gamta atrodė įspūdingai. Taip, kaip aprašyta tremtinių prisiminimuose. Tai jam tada ir pasakė, kad pavyko įstoti. Tuomet visi jį pasveikinome ir apsikabinome. Vėliau keliavome toliau dirbti darbų.

Dienoraštyje aprašėte Algotujaus kapinių sutvarkymą. Minėjote, kad emociškai šios kapinės jus labai palietė. Kodėl?

Tai buvo paskutinės kapinės. Mus pavežė autobusiuku iki vietos ir mes pasiruošėme dideliame žygiui. Manėme, kad reiks toli keliauti iki kapinių, bet užlipome ant kalno ir iš karto pamatėme kapines.

To kaimo jau nebėra, Sibire daug tokių išnykusių kaimų. Ten buvo kapinės vidury miško, vidury niekur.

Kai iš Sibiro buvo masiškai parsivežami artimųjų palaikai, šiam darbui buvo skiriama labai mažai laiko. Taip pat būdavo paliktos duobės tam, kad pagal skaičių kiti, atvykę parsivežti palaikų, atsiskaičiuotų kelintas nuo krašto palaidotas jų artimasis.

Tarp visų kapinių būdavo kryžiai. Kai eidavai, galėdavai įkristi į kapo duobę jos nepastebėjęs arba tiesiog reikdavo įlipti į kapo duobę, nes prireikdavo išrauti žoles, išnešti šakas, kad kažką padarytum.

Protu suvoki, kad duobė tėra duobė ir žmonės parsigabeno artimųjų palaikus į Lietuvą, o tą duobę paliko tam, kad kažkas galėtų atsiskaičiuoti, kur atgulę jų artimieji. Bet lipimas į kapo duobę yra sunkiai apsakomas jausmas. Nors protas supranta, kad ten nieko nėra, bet širdis sako kitaip.

Paskui, išvykstant, tos kapinės buvo ypatingos tuo, kad supratome, jog niekas iki jų neateis. Jos buvo visiškai apaugusios krūmais, apkritusios medžiais. Jau neaišku, kada kas į jas įžengs. Galbūt užklys kažkoks grybautojas, bet jos bus taip apaugusios, kad jis ir nesupras, jog čia kapai.

Mums buvo analogiška situacija su kitomis kapinėmis. Ten buvo visas jaunuolynas medelių ir reikėjo juos praretinti, kad atsivertų vaizdas į kapines. Medelių buvo priaugę tiek daug, kad kažin ar kas būtų supratęs, jog ten kapai. Pro šoną ėjęs grybautojas pasakė, kad niekada nežinojo, jog čia yra kapinės.

Liūdna suprasti, kad mes atvykome, sutvarkėme, bet nėra aišku, kada kažkas kitas tuos kapelius aplankys.

Kai atėjo metas grįžti į Lietuvą, ką jautėte?

Išvažiuoji norėdamas ir nenorėdamas grįžti tuo pačiu metu. Atrodo, kad galėjai dar daugiau padaryti, atrodo, kad galėjai gražiau sutvarkyti. Taip pat galvoji apie komandą, su kuria miegojai, dirbai ir dalijaisi darbais. Ji yra tapusi tavo šeima. Esi įpratęs prie to ritmo. Mums vadovas grįžtant pasakė, kad grįšime atgal į Lietuvą, pamatysime artimuosius ir kalbėsime tik apie tai, ką veikėme ekspedicijose, bet labai greitai imsime suprasti, kad norime vėl pasimatyti su kitais ekspedicijos dalyviais. Vadovas kalbėjo, kad imsime susitikinėti, leisti vakarus kartu. Nes tik mes vienas kitą suprasime, ką patyrėme, ką jautėme.

Dienoraščio pradžioje rašėte, kad dar nepažinojote komandos ir nežinojote, kurį pirmą būtumėte kvietusi ištikus nelaimei. Galbūt dabar galėtumėte atsakyti?

Aš taip rašiau? Geras! Galiu kreiptis į bet kurį komandos narį, jeigu norėčiau pabendrauti ar reiktų pagalbos. Taip pat ir aš padėčiau. Bet didžiausias ryšys užsimezgė su tais, su kuriais buvome virtuvės komandoje: Laimiu ir Simona. Mes visi miegojome, aš tokia bailė buvau. Pas mus palapinėje būdavo sudėtas maistas ir manydavau, kad jei ateis meška, tai, pirmiausia, eis pas mus. Būdavo naktų, kai miegodavau ant Simonos. Ji suprasdavo, kad aš bijodavau.

Bet šiaip su visais yra ryšys. Bendraujame ir su kitų metų ekspedicijų dalyviais. Vadinamas „sibirekas“ jau yra tapęs tavo šeima. Jeigu žinai, kad žmogus dalyvavo projekte, prisimeni, kad jis buvo „Misija Sibiras“, tai pradedi kalbėti ir supranti, kad su juo gali rasti bendrą kalbą. Net jeigu jis gyvena kitoje šalyje, dirba kitokį darbą, bet tu juo gali šimtu procentų pasitikėti, gali rasti apie ką pasikalbėti.

8 paveikslas. Kristina Pocytė-Medutė

Šaltinis: socialinio tinklo „Facebook“ asmeninis archyvas

2018 metų ekspedicijos dalyvis Lukas: apie trijų stalo kojų sistemą ir rastas kaukoles

Dažnai „Misija Sibiras“ projekto nariai savo ekspedicijos dalyvius vadina „šeima“. Ne išimtis ir Lukas Klusis, kuris 2018 metais dalyvavo misijoje ir vyko į Kazachstaną. Vaikinas pokalbio metu atskleidžia, kad projektas sukūrė bendruomenę, kuri jam teikia motyvacijos.

Prieš išvykstant į misiją susitikote su tremtine Danute Prienuose. Ką tai jums davė prieš išvyką, gal jautėtės labiau jai pasiruošę?

Bendroji prasme, susitikimai su buvusiais tremtiniais gal ir padarė patį didžiausią įspūdį visos šios ekspedicijos. Mus nustebino jų pozityvumas.

Iš principo, gavosi taip, kad tie žmonės spinduliuoja didesniu optimizmu nei tremties nepatyrę žmonės. Mes, keletas dalyvių, tai pastebėjome. Viena iš hipotezių, kurias ėmėme kelti, buvo tokia, kad galbūt tas optimizmas leido žmonėms grįžti į Lietuvą, galėti džiaugtis dabar tuo, ką turi, savo laisve. Tas tikrai paliko didžiausią pamoką.

Tie žmonės pragyveno tikrai sunkius laikus, gyveno kone kalėjimo sąlygomis, o šiuo metu yra bene labiausiai optimistiški ir pozityvūs žmonės, su kuriais apskritai teko bendrauti.

Jūsų kelionė pasižymėjo išskirtinių vietų lankymu: moterų lageriu, kapais, muziejumi. Kas jums labiausiai įsiminė?

Sunku įvardyti. Pirmas dalykas, tai vadinamosios „Mamyčių kapinės“, kuriose palaidoti vaikai. Kiekviena vieta mena savo istoriją, apie kiekvieną galima daug pasakoti, bet galbūt suvokus tas istorijas apie vaikus, kurie tik pradėjo gyvenimą ir jis iškart sustojo, labai palietė.

Antra, buvo bendra tendencija, susijusi su istorija, kodėl trėmimai vyko į Kazachstaną. Šalis buvo turtinga mineralais, iškaskenomis ir reikėjo daug darbo jėgos. Dėl to reikdavo didelių kapinių.

Iš esmės, matydavosi tokie trys pagrindiniai elementai, primenantys trikojį stalą, nes trys kojos būtinos funkcionavimui. Viena koja – kažkokia didelė gamykla, industrija, antra koja – miestas, miestelis ir trečia koja – kapinės. Aplink šiuos tris elementus sukosi gyvenimas. Mažiau kalbama apie kultūrą ar pramogas.

Pas mus Lietuvoje tikrai ne tie trys dalykai pirmiausia šoka prieš akis, kai joje gyvename. O štai tose vietose, būtent tas ir įsimena. Tai vyksta, kai matai tuos fizinius objektus gyvai ir matai istoriją, kuri buvo. Kai suvedi objektą su istorija, tai per kūną ima eiti šiurpuliukai, nes supranti, kad trėmimai yra visai nesena istorija, kuri buvo vos prieš vieną-dvi kartas iki mūsų.

Jau ketvirtąją dieną rašėte, kad jums trūksta Šiaurės grupės narių. Ar spėjote su jais taip greitai užmegzti ryšį?

Pas mus kelionė prasidėjo kartu. Mes iki Krasnojarsko keliavome kartu ir paskui išsiskyrėme. Viena grupelė keliavome į vieną pusę, kita į kitą, o paskui susitikome.

Savo komandą vadinote darbo ir dainos komanda. Kokias dainas dainuodavote? Ką dainos jums suteikė?

Daug dainavome. Tai yra projektas, kuris iš tiesų ganėtinai stipriai suburia, tad buvome pasiruošę ir dainynus. Pamenu, kai paskutinę dieną iki ekspedicijos kartu su tėčiu gaminome knygeles su dainų žodžiais visiems. Tai buvo svarbus aspektas.

Dainos buvo svarbios tiek mums, tiek praeitoms ekspedicijoms, tiek patiems tremtiniais. Pamenu, kai tremtiniais uždavėme klausimą, kaip jie jautėsi, kai keliavo traukiniu į nežinią. Mes, tiesą sakant, tuo metu manėme, kad atsakymai bus susiję su tragiškomis istorijomis. O atsakymas buvo neįtikėtinai pozityvus – juokėmės ir dainavome.

Mes savo ekspedicijoje dainavome įvairias dainas. Dainynas buvo kažkur apie trisdešimties lapų. Mes važiuodami autobuse sakydavome: „Na, atsiverčiame 27-ąjį puslapį ir dainuojame“. Jeigu reiktų prisiminti, tai nesakyčiau, kad dažnai lietuvių liaudies dainas dainuodavome. Bet tikrai nesakyčiau, kad „Lilas ir Innomine“ dainavome. Ką galima dainuoti su gitara, ukulele, tą ir dainuodavome.

Aštuntosios dienos metu Aistė rado suaugusiojo ir kūdikio kaukoles. Tokius vaizdus pamatysi ne kasdien. Kaip reagavote?

Tai jau vyko kuris laikas atgal, bet aš sakýčiau, kad ganėtinai melancholiškai jos buvo atrastos. Mes kaukolių radome ne vieną. Sunku apibūdinti.

Įsivaizduokite, einate po mūsų kapines ir matote patvory besivoliojančius kaulus. Arba gal po mišką tekę keliauti ir rasti stirnos kaukolę. Miške dažnai būna, kad kaulai mėtosi, kaip kažkoks nereikalingas daiktas. Ir sakýčiau, kad pakankamai panašus įspūdis susidarė ten su žmonių kaulais. Jie buvo numesti tarsi niekam nereikalingi.

Atrodo, kad pas mus labai retas dalykas rasti žmogaus palaikus, kurie yra nė kiek neįprasminti. O ten buvo galima rasti. Tai tas buvo, mažų mažiausiai, keista. Nebuvo jokio ceremoniškumo, kad mes būtumėme labai kasę ar ieškoję. Tiesiog radome. Ir tas, kad yra įmanoma tiesiog rasti kaulus yra keisčiausia.

Sunku kalbėti už visus, nes skirtingos emocijos. Bet jeigu reiktų spėti, ar kažkam buvo negera, sakyčiau, kad taip. Man, kalbant už save, labiau buvo keista. Toks stiprus sumenkinimas. Mūsų kultūroje palaikams suteikta didelė reikšmė.

Kada komanda pradėjo dirbti sklandžiai?

Buvo virtuvės komanda, medikas. Tai toks išsidalijimas. Tad dalinimasis darbais vyko, bet jis nebuvo toks, kad vieni tik vieną daro, o kiti tik kitą. Tos situacijos, į kurias patekdavome, nereikalaudavome aukščiausio išsilavinimo. Matydavosi, kurioje vietoje reikėdavo didžiausios pagalbos. Kol vienas šveisdavo, kitas užsiimdavo kita funkcija. Pasidalindavome darbą, viskas priklausomai nuo situacijos.

Jeigu gamindavome kryžius, tai vieniems reikdavo šveisti, kitiems pjauti, tretiems dažyti. Tad vyko pasidalijimas, bet jis gaudavosi natūraliai.

Kokie jausmai jus užklupo, kai jau reikėjo grįžti į Lietuvą?

Švelniai tariant, dienos būdavo koncentruotos. Negaliu pasakyti, kad man buvo labai daug apmąstymų, kad štai baigiasi kelionė. Ne, nes niekas nesibaigė. Kai mes pradėdame ekspediciją, buvo išryškinami du dalykai, kad yra ekspedicija ir misija. Ekspedicija trunka kelias savaites, o misija trunka metus, kai vykstame į mokyklas, dalijamės istorijomis, pristatome projektą.

Galbūt vienintelis sunkiai suvokiamas dalykas buvo tas, kad tikėtina, jog visi žmonės, su kuriais buvome, daugiau visi kartu nebesusitiks. Mes nors ir dažnai susitikdavome, tačiau šimtu procentų visos komandos sudėties nebebūdavo. O kad toliau viskas tęsiasi, tai tikrai. Tik kitokiu formatu.

Ar vis dar bendraujate su komandos nariais? Ar dalyvaujate susitikimuose?

Bendraujame. Daugiau ar mažiau, bet taip.

Ką jums reiškia ši bendruomenė?

Motyvuoja. Net ir dabar aš ganėtinai liūdžiu, nes esu iškeliavęs, o vyks susitikimas. Tai motyvuoja, kai gali susitikti, o liūdna, kai negali. Ten susirinkę žmonės dalijasi panašia istorija, turi panašių pomėgių. Labai įkvepiantis jausmas toliau susitikti, žiūrėti, kaip visiems sekasi. Tikra bendruomenė, kuri susikūrė. Gaila, kad nėra naujų ekspedicijos narių dėl tam tikrų geopolitinių priežasčių. Bet tie žmonės, kurie susibūrė, man yra brangūs.

Jeigu būtų galimybė vykti į projektą dar kartą, ar padarytumėte tai?

Iškart imčiau krautis daiktus ir važiuočiau. Nemanau, kad yra labai didelis klausimas.

9 paveikslas. Lukas Klusis

Šaltinis: socialinio tinklo „Facebook“ asmeninis archyvas

2019 metų ekspedicijos dalyvė Audra: „Labiausiai suartino vakarai prie laužo“

Šeimos tremties istorijos į „Misija Sibiras“ projektą paskatino vykti ne vieną dalyvį. Ne išimtis ir Audra Avižiūtė, vykusį į paskutinę projekto ekspediciją, vykusią 2019 metais Kazachstane. Ji papasakojo apie tai, kuo ekspedicijos draugai skiriasi nuo tų, su kuriais susipažįstama natūralioje aplinkoje, ir koks jos ryšys su projektu dabar.

Kodėl vykote į „Misija Sibiras“?

Apie „Misija Sibiras“ sužinojau seniai, dar buvau mokykloje. Pamenu, kad bebaigiant mokyklą, 2012 metais projekte dalyvavo mano pusbrolis. Tai jo dalyvavimas man paliko labai didelį įspūdį. O mūsų abiejų su pusbroliu senelė buvo tremtinė, mano mama ir mamos brolis irgi gimę Sibire. Tad istorijos nebuvo svetimos, jeigu kažkas pasakodavo, jog pas juos yra tremtinių šeimoje, mums tos istorijos būdavo pažįstamos. Keisčiau būdavo, kai žmonės neturėdavo tremtinių šeimoje. Atrodė, kad tokių šeimų nėra.

Po universiteto baigimo vis labiau ėmiau galvoti apie projektą. Galiausiai, neradau priežasties, dėl kurios turėjau nevykti.

Pirmąją ekspedicijos dieną, liepos 18-ąją pametėte apyrankę, kurią jums įteikė Lietuvos draugai. Dienoraštyje rašėte: „Ekspedicijos draugai sako, kad taip turėjo būti“. Vadinasi, nuo pirmųjų dienų komandos narius vadinote draugais. Ar taip greitai užmezgėte ryšį?

Neužmegzti ryšio yra neįmanoma. Aišku, jo negalima lyginti su ryšiu, kuris užsimezga natūralioje aplinkoje: universitete, mokykloje ar vakarėlyje. Čia ateidamas, keliaudamas jau į pirmąjį žygį, tu jau žinai, kas tavęs laukia. Kad tai ne šiaip pasivaikščiojimas kažkur ar didelis malonumas, nors, žinoma, yra ekspedicijoje moralinio malonumo, visi supranta, kad atvažiavo čia vieno tikslo. Dėl to net nerasčiau kito žodžio apibūdinti drauge keliavusių žmonių.

Prieš ekspediciją ir per ją keliaujantys kartu žmonės labai greitai tave pamato įvairiose situacijose. Man atrodo, kad dėl to negalima palyginti ryšio užsimezgimo artimoje aplinkoje ir projekte. Kartais artimi draugai ar šeima nepamato tavęs tiek, kiek žmonės, keliavę kartu į misiją.

Nori ar nenori, tu turi pasitikėti tais žmonėmis, jie tau padės. Taip pat žinai, kad tau reikės padėti tiems žmonėms. Aišku, su visais draugu nepribūsi, bet man labai natūraliai komandos draugai tapo tiesiog draugais. Bent jau kuriam laikui.

Ar kelionės metu buvo ginčų su kitais dalyviais?

Nežinau, ar čia turėtumėme padėkoti organizatoriams, bet nebuvo žmonių, kurie būtų linkę į konfliktus ar negebėtų išsiaiškinti nesutarimų.

Pagal save galiu pasakyti, kad kai ateidavo laikas, kai būdavau irzlesnė, labiau pavargusi, tai atsitraukdavau nuošaliau. Gali bandyti pyktis, bet vis tiek teks gyventi toje pačioje palapinėje, valgyti iš tos pačios lėkštės, daryti tuos pačius darbus.

Tad konfliktų nebuvo, bet susierzinimą teko patirti, bet buvo mėginta jį suvaldyti.

Kitas dalykas, supranti, kad ekspedicija truks 14 dienų ir nereiks su tais žmonėmis gyventi.

Galbūt pasiskirstėte funkcijomis, kas ką atlikdavote misijos metu? Skačiau dienoraštyje, kad Rūta siuvo jums kelnes ir skalbė visų marškinius.

Taip, funkcijos nors minimalios, bet buvo. Subūrėme virtuvės komandą, nes visi buvo su savo nuomonėmis, norais, dėl to reikėjo komandos. Aišku, jai padėdavome visi. Bet jie nusprendavo, ką valgysime, ką pirksime.

Turėjome ir neoficialų žadintoją. Paulius kiekvieną rytą atsikeldavo ir žemaitiškai dainuodavo. Penktą ar šeštą rytą ėmė erzinti, kai dainuodavo, bet suprasdavai, kad erzina ne dainavimas, o apskritai tai, kad reikia keltis. Aišku, išlendi iš palapinės, pažiūri vienas į kitą ir leki toliau.

Ar buvo momentų, kurie jus labiausiai sujungė?

Pirmieji komandos vienijimo momentai prasidėdavo dar atrenkamajame komandos žygyje. Tada vadovas pasistengė, kad sunkumų būtų. Tad labai natūraliai. Pavyzdžiui, einant per pelkę kažkam užstringa koja. Tada visi galvoja, kaip tave su ta tavo koja ištraukti. Bet dar ir visą batą reikdavo ištraukti, nes kitaip žmogus negalės eiti. O jei negalės eiti, tai jo daiktus reiks kažkam nešti. Tai tokių momentų buvo.

Manau, kad labiausiai suartina kažkokie nepasisėkimai. Bet pas mus jų nelabai buvo. Sakyčiau, kad labiausiai suartino vakarai prie laužo. Kartais jau ne viską išfiltruodavai, ką norėdavai pasakyti, tad širdys atsidarydavo. Kažkas pasidalindavome istorija, kažkas dainuodavo. Tad kuo daugiau laiko praleidome kartu, tuo labiau susidraugaudavome.

Dienoraštyje aptikau įrašą apie jūsų jausmus. Tuo metu jūs kalbėjotės prie laužo ir parašėte mintį: „Žiūriu į kai kuriuos iš jų ir tikiuosi, kad niekada neišeis“. Ar vis dar bendraujate su ekspedicijos dalyviais?

Yra dalyvių, su kuriais nors ir ne kasdien, bet palaikome ryšį. Kartas nuo karto pasitikriname, kaip vienas kitam sekasi, per „Instagram“ matome, kaip gyvename. Mes kaip tik dalyvausime „Misija Sibiras“ Kalėdose, kur susitinka žmonės iš visų ekspedicijų. Tad ten visi susitikime.

Taip pat, dažniausiai, tie kurie dalyvavo „Misija Sibiras“, gyvenime nueina veikti aktyvių veiklų, tad vis kažkur prasilenkiame. Kas politikoje, kas socialinėse veiklose, kas nevyriausybiniųse organizacijose. Ir matai, kad čia „sibirekas“. Išties įdomu, kaip kitiems sekasi.

Ir pabaigai, jeigu turėtum progą ir tai būtų įmanoma, ar vyktum į „Misija Sibiras“ darkart?

Aišku, man labai sunku įsivaizduoti, kaip Rusija mus įsileistų, bet jeigu gvildename klausimą, ar norėtūsi dalyvauti „Misija Sibiras“ dar kartą, tai vienareikšmiškai, taip. Nors Kazachstanas labai svarbi vieta, bet labiausiai norėtūsi apsilankyti Sibire.

Jeigu tik žinotumėme, kad vėl renkama komanda, manau, kad nei vienam iš mūsų nekiltų klausimų, ar vykti darkart.

10 paveikslas. Audra Avižiūtė

Šaltinis: socialinio tinklo „Facebook“ asmeninis archyvas